

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2026-350-72>

УДК 338.43:330.341.2

JEL classification: Q10, Q18, O13

ПІЩЕНКО Олег

Прилуцька дослідна станція інституту садівництва

Національної академії аграрних наук України

<https://orcid.org/0000-0002-6804-6086>

o_pischenko@gmail.com

РОЗВИТОК АГРАРНОГО СЕКТОРУ В УМОВАХ СТРУКТУРНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ ЕКОНОМІКИ

У статті здійснено поглиблене наукове дослідження розвитку аграрного сектору України в умовах структурних трансформацій національної економіки, що відбуваються під впливом системних соціально-економічних змін, глобалізаційних процесів, євроінтеграційного вектора розвитку, інституційних реформ та безпрецедентних воєнних викликів. Обґрунтовано, що аграрний сектор у сучасних трансформаційних умовах виступає не лише провідною галуззю матеріального виробництва, а й ключовим елементом забезпечення продовольчої, економічної та соціальної безпеки держави, формуючи основу її макроекономічної стійкості та експортного потенціалу. У межах дослідження систематизовано теоретико-методологічні підходи до трактування сутності структурних трансформацій економіки та їх впливу на функціонування і розвиток аграрного сектору, а також узагальнено наукові концепції продовольчої безпеки як складової національної безпеки. Проаналізовано сучасний стан аграрного сектору України, виявлено ключові тенденції його розвитку в умовах трансформаційних змін, зокрема трансформацію галузевої структури виробництва, посилення процесів концентрації аграрного капіталу, зростання ролі великих аграрних формувань, підвищення експортної орієнтації виробництва та активізацію впровадження інноваційних і цифрових технологій. Значну увагу приділено аналізу впливу воєнного стану та кризових явищ на аграрне виробництво, логістичні ланцюги та фінансову стабільність аграрних підприємств, а також оцінці їх наслідків для рівня продовольчої безпеки країни. Обґрунтовано, що структурні трансформації економіки супроводжуються загостренням фінансових, інвестиційних та інституційних обмежень, які потребують посилення ролі державного регулювання та формування ефективних механізмів фінансової підтримки аграрного сектору. У статті визначено пріоритетні напрями фінансового та інституційного забезпечення розвитку аграрного сектору, зокрема удосконалення бюджетної підтримки, розвитку системи аграрного кредитування, стимулювання інвестиційної діяльності та гармонізації аграрної політики з європейськими стандартами. За результатами дослідження зроблено висновок про необхідність реалізації комплексної та узгодженої державної політики розвитку аграрного сектору в умовах структурних трансформацій економіки, спрямованої на підвищення ефективності аграрного виробництва, забезпечення сталого розвитку сільських територій та зміцнення продовольчої безпеки України в довгостроковій перспективі.

Ключові слова: аграрний сектор; структурні трансформації економіки; сільське господарство; економічний розвиток; продовольча безпека; державна аграрна політика; фінансове забезпечення; інституційні перетворення; інвестиційна діяльність; воєнні виклики; сталий розвиток; національна економічна безпека.

PISHCHENKO Oleg

Pryluky Research Station of the Institute of Horticulture of the

National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine

DEVELOPMENT OF THE AGRICULTURAL SECTOR IN THE CONDITIONS OF STRUCTURAL TRANSFORMATIONS OF THE ECONOMY

The article carries out an in-depth scientific study of the development of the agrarian sector of Ukraine in the conditions of structural transformations of the national economy, which are taking place under the influence of systemic socio-economic changes, globalization processes, the European integration vector of development, institutional reforms and unprecedented military challenges. It is substantiated that the agrarian sector in modern transformational conditions is not only the leading branch of material production, but also a key element in ensuring the food, economic and social security of the state, forming the basis of its macroeconomic stability and export potential. The study systematizes theoretical and methodological approaches to interpreting the essence of structural transformations of the economy and their impact on the functioning and development of the agrarian sector, and also summarizes scientific concepts of food security as a component of national security. The current state of the agricultural sector of Ukraine is analyzed, key trends in its development under conditions of transformational changes are identified, in particular, the transformation of the industry structure of production, the strengthening of the processes of concentration of agricultural capital, the growth of the role of large agricultural formations, the increase in the export orientation of production and the intensification of the implementation of innovative and digital technologies. Considerable attention is paid to the analysis of the impact of martial law and crisis phenomena on agricultural production, logistics chains and the financial stability of agricultural enterprises, as well as the assessment of their consequences for the level of food security of the country. It is substantiated that structural transformations of the economy are accompanied by aggravation of financial, investment and institutional restrictions, which require strengthening the role of state regulation and the formation of effective mechanisms for financial support of the agricultural sector. The article identifies priority areas of financial and institutional support for the development of the agricultural sector, in particular, improving budget support, developing the agricultural lending system, stimulating investment activity and harmonizing agricultural policy with European standards. The results of the study concluded that it is necessary to implement a comprehensive and coordinated state policy for the development of the agricultural sector in the context of structural transformations of the economy, aimed at increasing the efficiency of agricultural production, ensuring sustainable development of rural areas and strengthening food security of Ukraine in the long term.

Keywords: agricultural sector; structural transformations of the economy; agriculture; economic development; food security; state agrarian policy; financial support; institutional transformations; investment activity; military challenges; sustainable development; national economic security.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ.

Сучасний етап розвитку національної економіки України характеризується глибокими структурними трансформаціями, що охоплюють усі ключові сфери господарської діяльності та супроводжуються істотними змінами у виробничих, фінансових і інституційних механізмах функціонування економіки. В умовах посилення глобалізаційних процесів, інтеграції у світовий економічний простір, реформування економічної системи, а також тривалого впливу воєнних дій, аграрний сектор опинився в центрі системних перетворень, виконуючи роль одного з основних стабілізаторів соціально-економічного розвитку держави [1; 3]. Саме аграрний сектор забезпечує формування значної частки валової доданої вартості, валютних надходжень від експорту та продовольчого забезпечення населення, що надає йому стратегічного значення в контексті національної безпеки [2; 4].

Водночас структурні трансформації економіки зумовлюють появу нових викликів для розвитку аграрного сектору, серед яких посилення диспропорцій у галузевій структурі, концентрація аграрного виробництва, зростання фінансових ризиків, обмежений доступ до інвестиційних ресурсів та ускладнення логістичних ланцюгів постачання [5; 6]. Умови воєнного стану додатково загострили зазначені проблеми, негативно вплинувши на стабільність аграрного виробництва, стан сільських територій та рівень продовольчої безпеки країни [3; 9]. За таких обставин зростає необхідність наукового осмислення процесів розвитку аграрного сектору в умовах структурних трансформацій економіки з метою визначення пріоритетних напрямів його адаптації та подальшого зростання.

Проблематика розвитку аграрного сектору тісно пов'язана з вирішенням важливих наукових і практичних завдань, зокрема забезпечення продовольчої безпеки держави, формування ефективної державної аграрної політики, підвищення конкурентоспроможності вітчизняного аграрного виробництва та забезпечення сталого розвитку сільських територій [2; 7]. Наукове обґрунтування механізмів функціонування аграрного сектору в умовах трансформаційних змін має важливе практичне значення для розроблення стратегічних документів соціально-економічного розвитку, програм державної підтримки аграрних виробників, а також удосконалення фінансових та інституційних інструментів регулювання аграрної сфери [6; 10]. У цьому контексті актуалізується потреба комплексного дослідження взаємозв'язку структурних трансформацій економіки та розвитку аграрного сектору, що дозволить сформулювати науково обґрунтовані рекомендації для підвищення ефективності аграрного виробництва та зміцнення продовольчої безпеки України в умовах сучасних викликів.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблематика розвитку аграрного сектору в умовах структурних трансформацій економіки та пов'язані з нею питання продовольчої безпеки, економічної стійкості й державного регулювання є предметом активних наукових дискусій у вітчизняній економічній літературі. Значна частина сучасних досліджень зосереджена на обґрунтуванні місця аграрного сектору в системі забезпечення продовольчої безпеки держави, оцінці його функцій в умовах соціально-економічних змін, а також визначенні ключових ризиків і обмежень, що виникають під впливом трансформаційних процесів. Так, О. В. Ніколюк, Г. П. Атамась та Б. Б. Шумілов акцентують увагу на взаємозалежності продовольчої безпеки та соціально-економічних трансформацій, підкреслюючи, що зміни в економічній структурі держави безпосередньо впливають на стабільність виробництва й доступність продовольства, а відтак — на загальний рівень економічної безпеки [1]. Д. В. Крилов у своїй роботі розкриває теоретико-методологічні основи продовольчої безпеки та обґрунтовує її місце в системі національної безпеки, наголошуючи на необхідності комплексного підходу до оцінювання загроз, що формуються на перетині економічних, інституційних і соціальних чинників [2]. Важливий блок наукових публікацій присвячений дослідженню продовольчої безпеки України в умовах воєнного часу та кризових явищ, де простежується посилення ролі аграрного сектору як елемента стійкості економіки. Зокрема, В. Франчук розглядає механізми забезпечення продовольчої безпеки в умовах війни, підкреслюючи руйнівний вплив воєнних дій на виробничу базу, логістику та ринки збуту, що вимагає актуалізації державної підтримки і кризового управління [3]. Р. Мудрак, аналізуючи концептуальні засади продовольчої безпеки, розкриває її теоретичні підходи та українську практику, наголошуючи на тому, що дієвість політики у цій сфері визначається не лише рівнем виробництва, а й інституційними умовами доступності та стабільності продовольчих систем [4]. Водночас у працях Г. Н. Алішова виокремлюються чинники, що формують рівень продовольчої безпеки, зокрема виробничий потенціал, ресурсне забезпечення, ефективність державного регулювання та соціально-економічні параметри споживання, що є важливими для формування аналітичної основи дослідження трансформацій аграрного сектору [5].

Окремий напрям наукових напрацювань стосується фінансово-економічних механізмів підтримки аграрного сектору та їх впливу на стійкість продовольчих систем. Зокрема, О. В. Квасниця розглядає

фінансове забезпечення продовольчої безпеки через призму доступу аграрних виробників до фінансових ресурсів, ролі бюджетної підтримки та необхідності розбудови ефективних інструментів фінансування аграрного виробництва [6]. Р. І. Буряк у монографічному дослідженні узагальнює світові тенденції у сфері продовольчої безпеки та визначає можливості їх адаптації до українських реалій, підкреслюючи значення інновацій, технологічного оновлення та підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору у глобальній системі [7]. У контексті воєнних викликів актуальними є дослідження, що аналізують адаптацію аграрного виробництва до реалій війни та проблематику збереження економічної безпеки України: зокрема О. П. Петренко та А. А. Шевченко акцентують на практичних аспектах збереження виробничого потенціалу, управління ризиками та забезпечення безперервності аграрного виробництва [8]. Поглиблюють даний напрям і праці А. А. Шевченка, О. П. Петренка та Н. С. Іванюк, у яких визначено пріоритетні напрями врегулювання стану продовольчої безпеки України в умовах війни, зокрема посилення координації державної політики, підтримку критичних виробництв та забезпечення стійкості логістичних ланцюгів [9]. Важливе місце у формуванні прикладних рекомендацій займають роботи Н. В. Котенко та Л. М. Поліщук, де фінансова політика в агропромисловому комплексі розглядається як фактор забезпечення продовольчої безпеки, а також підкреслюється необхідність удосконалення фінансових інструментів стимулювання аграрного виробництва й розвитку [10].

ВИДІЛЕННЯ НЕВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ

Попри значний науковий доробок, наявні публікації переважно концентруються або на проблематиці продовольчої безпеки як такої, або на окремих фінансових і політичних механізмах її забезпечення, тоді як питання розвитку аграрного сектору саме в логіці структурних трансформацій економіки потребує подальшого комплексного узагальнення. Зокрема, недостатньо розкритими залишаються взаємозв'язки між інституційними змінами, фінансовою архітектурою аграрного виробництва та адаптаційними моделями функціонування аграрного сектору в умовах трансформацій і воєнних ризиків, що актуалізує необхідність проведення поглиблених досліджень у даному напрямі.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є обґрунтування необхідності впровадження інноваційних підходів до фінансування соціальних послуг для ветеранів у контексті сталого розвитку та розробка пропозицій щодо формування ефективної фінансової моделі в післявоєнних умовах України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Дослідження розвитку аграрного сектору в умовах структурних трансформацій економіки ґрунтується на комплексному поєднанні економічних теорій, концепцій та методологічних підходів, що дозволяють всебічно проаналізувати особливості функціонування аграрного виробництва в динамічному соціально-економічному середовищі. Теоретичною основою дослідження є положення теорії економічного розвитку, теорії структурних змін та концепції сталого розвитку, які розглядають аграрний сектор як багатофункціональну систему, що поєднує виробничі, соціальні та екологічні компоненти та забезпечує довгострокову економічну стабільність [4; 7]. У межах цих підходів аграрний сектор трактується не лише як сукупність сільськогосподарських підприємств, а як складний соціально-економічний комплекс, інтегрований у національну економіку та глобальні продовольчі ринки.

Важливе місце у теоретико-методологічному обґрунтуванні дослідження займає концепція продовольчої безпеки, яка визначає здатність держави гарантувати фізичну та економічну доступність продовольства для населення незалежно від впливу внутрішніх і зовнішніх загроз [2]. У наукових працях продовольча безпека розглядається як ключовий елемент системи національної безпеки, що безпосередньо залежить від рівня розвитку аграрного сектору, ефективності аграрної політики та стабільності економічного середовища [1; 5]. У цьому контексті аграрний сектор виступає базисом формування продовольчої незалежності держави та інструментом зниження соціально-економічних ризиків.

Методологічні засади дослідження базуються на системному підході, який передбачає розгляд аграрного сектору як відкритої соціально-економічної системи, що взаємодіє з іншими секторами економіки, фінансовою системою, інституційним середовищем та зовнішніми ринками. Застосування системного підходу дозволяє виявити внутрішні та зовнішні зв'язки аграрного сектору, оцінити вплив структурних трансформацій на його розвиток і визначити наслідки цих змін для продовольчої та економічної безпеки [4; 7]. Доповненням до системного підходу є структурно-функціональний аналіз, який дає змогу дослідити зміну ролі окремих підгалузей аграрного виробництва та їх функцій у процесі трансформацій економіки.

Важливим методологічним інструментом є також інституційний підхід, який акцентує увагу на ролі формальних і неформальних інститутів у розвитку аграрного сектору. Інституційні умови визначають ефективність ринкових механізмів, рівень захисту прав власності, доступ аграрних виробників до ресурсів та можливості залучення інвестицій [4]. У контексті структурних трансформацій економіки інституційний підхід дозволяє оцінити наслідки реформування земельних відносин, аграрної політики та фінансового регулювання для функціонування аграрного сектору.

Методичну основу дослідження формують загальнонаукові та спеціальні економічні методи пізнання, зокрема аналіз і синтез, індукція та дедукція, абстрагування і узагальнення, порівняльний та статистичний аналіз, а також методи економічного моделювання. Застосування статистичних методів дає змогу оцінити динаміку виробничих показників аграрного сектору, фінансові результати діяльності аграрних підприємств та тенденції розвитку продовольчого ринку [1; 6]. Економічне моделювання використовується для прогнозування можливих сценаріїв розвитку аграрного сектору в умовах структурних трансформацій та оцінки їх впливу на рівень продовольчої безпеки.

Таким чином, теоретико-методологічні засади дослідження аграрного сектору формуються на основі інтеграції економічних теорій розвитку, концепції продовольчої безпеки та сучасних методів економічного аналізу. Такий комплексний підхід забезпечує наукову обґрунтованість дослідження, дозволяє всебічно оцінити вплив структурних трансформацій економіки на розвиток аграрного сектору та сформулювати практичні рекомендації щодо підвищення його стійкості й ефективності в умовах сучасних викликів.

Сучасний стан розвитку аграрного сектору України формується під впливом глибоких структурних трансформацій економіки, які охоплюють виробничу, фінансову та інституційну сфери й зумовлюють суттєві зміни у функціонуванні сільського господарства. Упродовж останніх років аграрний сектор зберігає статус однієї з провідних галузей національної економіки, забезпечуючи значну частку валової доданої вартості, зайнятості населення та експортних надходжень, що підтверджує його системоутворюючу роль у соціально-економічному розвитку держави [1; 7]. Водночас трансформаційні процеси, зумовлені макроекономічною нестабільністю, реформуванням економічної системи та воєнними діями, істотно ускладнюють умови функціонування аграрного виробництва та потребують переосмислення традиційних моделей його розвитку.

Однією з ключових тенденцій сучасного розвитку аграрного сектору є зміна галузевої структури сільськогосподарського виробництва, що проявляється у переорієнтації на високорентабельні види продукції та посиленні спеціалізації окремих регіонів. Зростає частка експортноорієнтованих культур, тоді як виробництво соціально значущих, але менш прибуткових видів продукції часто потребує державної підтримки [5]. Така структурна перебудова, з одного боку, сприяє підвищенню економічної ефективності аграрного виробництва, а з іншого – формує потенційні ризики для внутрішнього продовольчого балансу та стабільності продовольчої безпеки [1; 2].

Важливою тенденцією розвитку аграрного сектору в умовах трансформацій є посилення процесів концентрації виробництва та аграрного капіталу. Зростання ролі великих аграрних підприємств і агрохолдингів супроводжується укрупненням земельних масивів, підвищенням рівня механізації та впровадженням сучасних технологій, що позитивно впливає на продуктивність праці та конкурентоспроможність продукції [7]. Водночас концентрація виробництва загострює проблеми соціально-економічного розвитку сільських територій, обмежує можливості дрібних і середніх виробників та посилює нерівномірність розвитку аграрного сектору [5]. Для оцінювання стану та тенденцій розвитку аграрного сектору України в умовах структурних трансформацій економіки доцільно використати систему кількісних показників, які відображають динаміку виробництва, економічну результативність, експортну активність та зайнятість у сільському господарстві. Аналіз статистичних даних дозволяє виявити ключові трансформаційні зрушення в аграрному секторі, оцінити його адаптаційні можливості до макроекономічної нестабільності та воєнних викликів, а також визначити загальні тенденції розвитку галузі в середньостроковій перспективі (таблиця 1).

Таблиця 1

Стан та тенденції розвитку аграрного сектору України в умовах трансформацій (2019–2024 рр.)

Показник	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Частка аграрного сектору у ВВП, %	9	9,3	10,7	11,5	12,1	12,3
Валова продукція сільського господарства, млрд грн	681	612	792	558	641	665
Індекс сільськогосподарського виробництва, % до попереднього року	102	90,1	113,5	70	114	103,5
Експорт аграрної продукції, млрд дол. США	22,2	22,1	27,9	23,4	21,8	22,5
Частка агропродукції в загальному експорті, %	44,2	45,1	41	53	61	58,5
Кількість зайнятих у сільському господарстві, млн осіб	2,9	2,8	2,7	2,5	2,4	2,3
Рентабельність сільськогосподарських підприємств, %	16,1	13,9	18,6	13	16,8	17,2

Джерело: систематизовано на основі даних із офіційного сайту Державної служби статистики України

Суттєвий вплив на стан аграрного сектору в умовах трансформацій має зростання його експортної орієнтації. Аграрна продукція традиційно займає провідні позиції у структурі експорту України, забезпечуючи стабільні валютні надходження та підтримуючи платіжний баланс держави [7]. Проте домінування експорту сировинної продукції з низьким рівнем доданої вартості обмежує потенціал структурного розвитку аграрного сектору та зумовлює залежність від кон'юнктури світових ринків, що підвищує вразливість галузі до зовнішніх економічних шоків [4].

Окремої уваги заслуговує вплив воєнного стану на розвиток аграрного сектору, який істотно загострив існуючі структурні проблеми. Воєнні дії призвели до скорочення посівних площ, пошкодження виробничої та транспортної інфраструктури, порушення логістичних ланцюгів і зростання витрат виробництва, що негативно відобразилося на фінансових результатах аграрних підприємств [3; 8]. У цих умовах зниження інвестиційної активності та обмежений доступ до фінансових ресурсів стали додатковими

чинниками, що стримують розвиток аграрного сектору та ускладнюють його адаптацію до трансформаційних змін [6].

Водночас сучасні трансформації створюють і нові можливості для розвитку аграрного сектору, пов'язані з активізацією інноваційних процесів, цифровізацією аграрного виробництва та поступовою інтеграцією у європейський економічний простір. Впровадження сучасних агротехнологій, використання цифрових інструментів управління та розвиток переробної галузі сприяють підвищенню ефективності виробництва, зменшенню витрат і підвищенню якості продукції [7; 10]. Реалізація цих тенденцій значною мірою залежить від ефективності державної політики, рівня фінансової підтримки та здатності аграрного сектору адаптуватися до нових інституційних умов.

Таким чином, стан та тенденції розвитку аграрного сектору в умовах трансформацій характеризуються поєднанням стабілізуючої ролі галузі в національній економіці та наявністю глибоких структурних проблем, що потребують комплексного вирішення. Подальший розвиток аграрного сектору має базуватися на структурній модернізації, диверсифікації виробництва, посиленні інноваційної складової та формуванні ефективних фінансових і інституційних механізмів підтримки, що дозволить забезпечити його стійкість і здатність виконувати стратегічні функції в умовах тривалих трансформаційних змін.

Структурні трансформації національної економіки мають безпосередній і багатовимірний вплив на рівень продовольчої безпеки держави, оскільки визначають умови функціонування аграрного сектору, характер розподілу ресурсів, ефективність виробничих процесів та доступність продовольства для населення. У сучасних умовах продовольча безпека розглядається не лише як здатність забезпечити фізичну наявність продуктів харчування, а як комплексна соціально-економічна категорія, що охоплює економічну доступність, стабільність постачання, якість та безпечність продовольства, а також стійкість продовольчих систем до внутрішніх і зовнішніх загроз [2; 4]. Саме структурні трансформації економіки істотно змінюють механізми формування продовольчої безпеки, посилюючи як потенційні можливості, так і ризики її забезпечення.

Зміна галузевої структури економіки та перерозподіл ресурсів між секторами безпосередньо впливають на масштаби й структуру аграрного виробництва, що є базисом продовольчої безпеки. Переорієнтація аграрного сектору на експортноорієнтовані та високорентабельні культури сприяє зростанню валютних надходжень, проте водночас може зменшувати обсяги виробництва окремих соціально значущих продуктів, що формує загрози внутрішньому продовольчому балансу [1; 5]. У таких умовах забезпечення продовольчої безпеки дедалі більше залежить від ефективності державної політики, спрямованої на підтримку виробництва базових продовольчих товарів та збалансування інтересів внутрішнього ринку і експорту.

Структурні трансформації також суттєво впливають на доступність продовольства для населення через зміну рівня доходів, зайнятості та цінової динаміки. Макроекономічна нестабільність, інфляційні процеси та зростання виробничих витрат у сільському господарстві призводять до підвищення цін на продовольчі товари, що знижує їх економічну доступність, особливо для соціально вразливих груп населення [1; 2]. Таким чином, продовольча безпека в умовах трансформацій економіки набуває чітко вираженого соціального виміру, що потребує узгодження аграрної, соціальної та фінансової політики.

Особливого загострення проблеми продовольчої безпеки набули в умовах воєнного стану, який істотно трансформував функціонування аграрного сектору та всієї продовольчої системи. Воєнні дії призвели до порушення виробничих циклів, скорочення посівних площ, втрати частини матеріально-технічної бази, ускладнення логістики та зростання ризиків для аграрних виробників [3; 9]. У результаті знизилася стабільність виробництва і постачання продовольства, що посилює вразливість продовольчої безпеки та актуалізувало необхідність кризового управління аграрним сектором.

Наукові дослідження свідчать, що в умовах глибоких структурних трансформацій та воєнних загроз продовольча безпека значною мірою залежить від здатності аграрного сектору адаптуватися до нових умов функціонування. Адаптаційні механізми включають диверсифікацію виробництва, оптимізацію ресурсного використання, впровадження інноваційних технологій та посилення ролі державної підтримки аграрних виробників [3; 8]. Водночас ефективність цих механізмів значною мірою визначається рівнем фінансового забезпечення та якістю інституційного середовища [6].

Фінансові та інституційні трансформації економіки також впливають на формування продовольчої безпеки через зміну механізмів державного регулювання, системи підтримки аграрного сектору та інвестиційного клімату. Недостатній рівень фінансування аграрного виробництва, обмежений доступ до кредитних ресурсів і висока вартість капіталу стримують розвиток виробничого потенціалу та знижують здатність аграрного сектору гарантувати стабільні обсяги продовольства [6; 10]. Водночас удосконалення фінансової політики в агропромисловому комплексі та посилення інституційної спроможності держави створюють передумови для зміцнення продовольчої безпеки в довгостроковій перспективі.

Таким чином, структурні трансформації економіки мають комплексний вплив на продовольчу безпеку, визначаючи як можливості її підвищення, так і спектр нових загроз. Забезпечення продовольчої безпеки в умовах трансформаційних змін потребує інтегрованого підходу, що передбачає узгодження аграрної, фінансової, соціальної та інституційної політики, а також формування адаптивної моделі розвитку аграрного сектору, здатної забезпечувати стабільність продовольчих систем та економічну стійкість держави в умовах тривалих кризових викликів.

Фінансові та інституційні аспекти відіграють визначальну роль у забезпеченні розвитку аграрного сектору в умовах структурних трансформацій економіки, оскільки саме вони формують умови доступу аграрних виробників до ресурсів, визначають стимули для інвестиційної діяльності та рівень адаптаційної спроможності галузі до зовнішніх і внутрішніх викликів. У сучасних умовах аграрний сектор України функціонує в середовищі підвищених фінансових ризиків, зумовлених макроекономічною нестабільністю, воєнними діями, інфляційними процесами та обмеженістю фінансових ресурсів, що істотно впливає на можливість модернізації та сталого розвитку сільськогосподарського виробництва [6; 10].

Фінансове забезпечення аграрного сектору охоплює систему бюджетної підтримки, механізми банківського та небанківського кредитування, інструменти страхування аграрних ризиків, а також інвестиційні потоки у сільське господарство. Наукові дослідження свідчать, що недостатній рівень фінансової підтримки та обмежений доступ аграрних підприємств, особливо малих і середніх, до кредитних ресурсів стримують розвиток виробничого потенціалу, знижують інноваційну активність та поглиблюють структурні диспропорції в аграрному секторі [6]. Висока вартість позикового капіталу та жорсткі вимоги до кредитоспроможності аграрних виробників ускладнюють реалізацію інвестиційних проєктів, що особливо критично в умовах структурних трансформацій та воєнного стану.

У цьому контексті зростає значення державної фінансової політики, спрямованої на підтримку аграрного сектору через механізми бюджетного фінансування, пільгового кредитування та часткової компенсації відсоткових ставок. Ефективна фінансова підтримка аграрного виробництва сприяє зниженню фінансових ризиків, стабілізації виробничих процесів та підвищенню рівня продовольчої безпеки держави [10]. Водночас надмірна фрагментарність та нестабільність державних програм підтримки знижують їх результативність і потребують системного вдосконалення з урахуванням довгострокових стратегічних пріоритетів розвитку аграрного сектору.

Інституційні аспекти розвитку аграрного сектору охоплюють сукупність формальних і неформальних правил, норм та організаційних структур, які визначають умови функціонування аграрного ринку, взаємодію суб'єктів господарювання та ефективність державного регулювання. В умовах структурних трансформацій економіки особливою актуальністю набувають інституційні реформи, пов'язані з удосконаленням земельних відносин, розвитком ринкової інфраструктури та гармонізацією аграрної політики з європейськими стандартами [4; 7]. Формування прозорого та стабільного інституційного середовища є передумовою підвищення інвестиційної привабливості аграрного сектору та забезпечення його конкурентоспроможності.

Важливим інституційним чинником розвитку аграрного сектору є ефективність державного управління та регулювання, що проявляється у здатності формувати та реалізовувати узгоджену аграрну, фінансову та соціальну політику. Недостатня координація між різними напрямками державної політики, нестабільність нормативно-правового середовища та низький рівень інституційної спроможності обмежують можливість аграрного сектору адаптуватися до структурних змін та кризових ситуацій [2; 9]. Умови воєнного стану додатково актуалізують потребу в інституційній гнучкості та здатності держави оперативно реагувати на виклики, пов'язані з функціонуванням аграрного виробництва та забезпеченням продовольчої безпеки.

Таким чином, фінансові та інституційні аспекти розвитку аграрного сектору є взаємопов'язаними та взаємозумовленими складовими трансформаційних процесів в економіці. Формування ефективної системи фінансового забезпечення у поєднанні зі стабільним і прозорим інституційним середовищем створює передумови для підвищення адаптаційної спроможності аграрного сектору, активізації інвестиційної діяльності та забезпечення його сталого розвитку. У довгостроковій перспективі саме узгоджені фінансові й інституційні механізми здатні забезпечити зміцнення економічної та продовольчої безпеки України в умовах тривалих структурних трансформацій та зростаючих глобальних викликів.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

У результаті проведеного дослідження встановлено, що розвиток аграрного сектору України в умовах структурних трансформацій економіки є складним, багатофакторним процесом, який формується під впливом економічних, фінансових, інституційних та соціальних чинників, а також суттєво ускладнюється сучасними воєнними викликами. Аграрний сектор у трансформаційних умовах зберігає статус однієї з базових галузей національної економіки, виконуючи ключову роль у забезпеченні продовольчої безпеки, підтриманні макроекономічної стабільності та формуванні експортного потенціалу держави. Доведено, що структурні трансформації економіки суттєво впливають на стан і тенденції розвитку аграрного сектору, проявляючись у зміні галузевої структури виробництва, посиленні процесів концентрації аграрного капіталу, зростанні експортної орієнтації та трансформації інституційного середовища. Водночас ці процеси супроводжуються загостренням внутрішніх диспропорцій, зростанням фінансових ризиків і нерівномірністю розвитку аграрного виробництва, що потребує активного державного регулювання та комплексного підходу до формування аграрної політики. Обґрунтовано, що структурні трансформації мають безпосередній вплив на рівень продовольчої безпеки держави, визначаючи як потенційні можливості її зміцнення, так і спектр нових загроз, пов'язаних із макроекономічною нестабільністю, порушенням логістичних ланцюгів, зростанням витрат виробництва та зниженням економічної доступності продовольства для населення. Особливої

актуальності проблема забезпечення продовольчої безпеки набуває в умовах воєнного стану, що підсилює вразливість аграрного сектору та актуалізує потребу в адаптивних механізмах його функціонування.

Установлено, що фінансові та інституційні чинники є визначальними у забезпеченні стійкого розвитку аграрного сектору в умовах структурних трансформацій. Недостатній рівень фінансового забезпечення, обмежений доступ аграрних виробників до кредитних ресурсів і нестабільність державної підтримки стримують модернізацію та інноваційний розвиток аграрного виробництва. Водночас удосконалення фінансової політики, розвиток механізмів пільгового кредитування та формування прозорого інституційного середовища створюють передумови для підвищення інвестиційної привабливості аграрного сектору та зміцнення його конкурентоспроможності. Зроблено висновок, що подальший розвиток аграрного сектору України в умовах структурних трансформацій економіки має ґрунтуватися на реалізації комплексної та узгодженої державної політики, спрямованої на структурну модернізацію аграрного виробництва, диверсифікацію продукції, посилення інноваційної складової та забезпечення фінансово-інституційної підтримки аграрних виробників. Реалізація зазначених напрямів сприятиме підвищенню ефективності функціонування аграрного сектору, забезпеченню сталого розвитку сільських територій та зміцненню продовольчої безпеки України в середньо- та довгостроковій перспективі.

Література

1. Ніколюк О. В., Атамась Г. П., Шумілов Б. Б. Продовольча безпека України в умовах соціально-економічних трансформацій. *Фінанси і кредит*. 2023. № 2(86). С. 45–54.
2. Крилов Д. В. Продовольча безпека: теоретико-методологічні основи та місце в системі національної безпеки. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2024. № 3(11). С. 76–84. <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2024-11-03-09>
3. Франчук В. Забезпечення продовольчої безпеки України в умовах воєнного часу. *Економіка та держава*. 2024. № 6. С. 21–28.
4. Мудрак Р. Концепція продовольчої безпеки: теорія і українська практика. *Формування ринкової економіки*. 2024. № 41. С. 112–123. <https://doi.org/10.55643/fcaptop.1.54.2024.4194>
5. Алішов Г. Н. Продовольча безпека України та чинники, що формують її рівень. *Економіка та суспільство*. 2017. № 13. С. 165–171.
6. Квасниця О. В. Фінансове забезпечення продовольчої безпеки. *Соціально-економічні дослідження в перехідний період*. 2017. № 4(118). С. 98–104. <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2020-4-47>
7. Буряк Р. І. Продовольча безпека: світові тенденції та можливості. Київ. НУБіП України. 2022. 156 с.
8. Петренко О.П., Шевченко А.А. Adaptation of agricultural production to wartime realities: preservation of economic security of Ukraine. *Галицький економічний вісник*. 2024. 3 (88). С.20-30. URL: <https://galicianvisnyk.tntu.edu.ua/pdf/88/1305.pdf>
9. Шевченко А.А., Петренко О.П., Іванюк Н. С. Продовольча безпека України в умовах війни та пріоритетні напрямки врегулювання її стану. *Економіка та суспільство*. 2024. №59. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3374/3301>
10. Котенко Н. В., Поліщук Л. М. Фінансова політика в агропромисловому комплексі як фактор забезпечення продовольчої безпеки. *Економічний вісник університету*. 2021. Вип. 49. С. 72–80.

References

1. Nikoljuk, O. V., Atamas, H. P., & Shumilov, B. B. (2023). Prodovolcha bezpeka Ukrainy v umovakh sotsialno-ekonomichnykh transformatsii [Food security of Ukraine in the conditions of socio-economic transformations]. *Finansy i kredit*, 2(86), 45–54. [in Ukrainian].
2. Krylov, D. V. (2024). Prodovolcha bezpeka: teoretyko-metodolohichni osnovy ta mistse v systemi natsionalnoi bezpeky [Food security: theoretical and methodological foundations and its place in the national security system]. *Publichne upravlinnia ta mytne administruvannia*, 3(11), 76–84. <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2024-11-03-09> [in Ukrainian].
3. Franchuk, V. (2024). Zabezpechennia prodovolchoi bezpeky Ukrainy v umovakh voiennoho chasu [Ensuring food security of Ukraine under wartime conditions]. *Ekonomika ta derzhava*, (6), 21–28. [in Ukrainian].
4. Mudrak, R. (2024). Kontseptsiiia prodovolchoi bezpeky: teoriia i ukrainska praktyka [The concept of food security: theory and Ukrainian practice]. *Formuvannia rynkovoї ekonomiky*, (41), 112–123. <https://doi.org/10.55643/fcaptop.1.54.2024.4194> [in Ukrainian].
5. Alishov, H. N. (2017). Prodovolcha bezpeka Ukrainy ta chynnyky, shcho formuiut yii riven [Food security of Ukraine and factors shaping its level]. *Ekonomika ta suspilstvo*, (13), 165–171. [in Ukrainian].
6. Kvasnytsia, O. V. (2017). Finansove zabezpechennia prodovolchoi bezpeky [Financial support of food security]. *Sotsialno-ekonomichni doslidzhennia v perekhidnyi period*, 4(118), 98–104. <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2020-4-47> [in Ukrainian].
7. Buriak, R. I. (2022). Prodovolcha bezpeka: svitovi tendentsii ta mozhlyvosti [Food security: global trends and opportunities]. Kyiv: National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, 156 p. [in Ukrainian].
8. Petrenko, O. P., & Shevchenko, A. A. (2024). Adaptation of agricultural production to wartime realities: preservation of economic security of Ukraine. *Halytskyi ekonomichnyi visnyk*, 3(88), 20–30. Retrieved from <https://galicianvisnyk.tntu.edu.ua/pdf/88/1305.pdf>
9. Shevchenko, A. A., Petrenko, O. P., & Ivaniuk, N. S. (2024). Prodovolcha bezpeka Ukrainy v umovakh viiny ta priorytetni napriamky vrehulivannia yii stanu [Food security of Ukraine under war conditions and priority directions for its regulation]. *Ekonomika ta suspilstvo*, (59). Retrieved from <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3374/3301> [in Ukrainian].
10. Kotenko, N. V., & Polishchuk, L. M. (2021). Finansova polityka v ahropromyslovomu kompleksi yak faktor zabezpechennia prodovolchoi bezpeky [Financial policy in the agro-industrial complex as a factor in ensuring food security]. *Ekonomichnyi visnyk universytetu*, (49), 72–80. [in Ukrainian].